

שרטוט המגילה-כאמיתה של תורה הרב אהוד שפירא

תוכן

א. דין שרטוט בשיטות הראשונים.

ב. פשט חדש ל"אמיתה של תורה".

ג. המגילה ועשרת הדברות.

ד. שרטוט דר' יצחק- דין נפרד ושונה.

ה. מהפך בסוגית שרטוט-גיטין ו' ע"ב

ו. תפילין לא בעי שרטוט.

ז. הימים נזכרים ונעשים בקריאה וסעודה.

א.דין שרטוט בשיטות הראשונים

איתא בגמ' מגילה ט"ז: "דברי שלום ואמת" מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה. הביטוי "כאמיתה של תורה", אומר דורשני, שכן אין לפוטרו כתפארת המליצה גרידא שהרי כל הדרשה מתבססת על המילה "ואמת", וכבר הראשונים דנו במשמעותו ומכוחו הגיעו לפירושיהם השונים שיש בהם נ"מ לדינא.

מהי אותה "אמיתה של תורה" שבה פשוט שיש לשרטט, ועל שום מה נקראת כך, האמנם רק אותה יש לשרטט ולמה.

והנה ר"ת אכן דייק שאין צריך לשרטט ס'ת אלא בשיטה ראשונה בלבד ורק במזווה צריך לשרטט בין שיטה לשיטה, והיא הנקראת אמיתה של תורה על שום יחוד השם המופיע בה שעיקר האמונה תלוי בו, וממנה נלמד למגילה. ואמנם מצינו שמזווה חייבת בשרטוט מהלכה למשה מסיני כדאיתא במנחות ל"ב ע"ב, ומזה גופא הביא ראיה שכל התורה אינה צריכה שרטוט, דמזווה היא בכלל שאר הספרים. וכן הוכיח מהא דק"ל במנחות שם דתפילין אין צריכים שרטוט ולמה יגרע חלקן מכל התורה?

עוד הוכיח מדאמרין בגמ' מגילה י"ט ע"א: אמר ר' חלבו...מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת, נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה, ונקראת אגרת שאם הטיל בה שלשה חוטי גידין כשרה. ואם ס"ת צריך שרטוט נלמד משם. וכן נקט ר"ח.

אלא שהראשונים האחרים חלקו: שרשיי פרש כאמיתה... ס"ת עצמו, ומוכח שס"ת צריך שרטוט, וכן נקטו הרמב"ן, הרשב"א, המאירי ועוד.

והביאו לראיה שבירושמי מגילה א' א' הוסיפו בדרשה הנ"ל: ר' חלבו...נאמר כאן "דברי שלום ואמת" ונאמר להלן "ואמת קנה ואל תמכור", הרי היא כאמיתה של תורה מה זו צריכה שרטוט אף זו צריכה שרטוט, מה זו ניתנה להידרש אף זו ניתנה להידרש. וכתבו התוס' שמכאן מוכח שלא קאי על מזווה שהרי הפסוק אמת קנה...קאי על כל התורה. וכן כתב ר' קרשקש ובאר שכאמיתה של תורה היינו כגוף של ס"ת. ותרצו שלא קשה קושיית ר"ת מ"ט לא למדו מדנקראת ספר, שהרי נקראת גם איגרת והו"א שבדבר זה אינה כספר. וכן מאי דהוצרכנו לרבות מזווה מהל"מ הוא כדי למעט תפילין שלולא כן אה"נ דהו"ו בכלל התורה כולה.

ובטעם הדבר כתב המאירי שעיקר שרטוט בס"ת נאמר מפני שניתנה ליקרות בה, ושיש לומר כן אף בכל הכתובים הואיל ונתנו ליקרות בהם כדי שלא יתערבו השיטות ויתבלבלו הקריאות, משא"כ בתפילין ומזוזות, אלא שנתרבית מזווה מהל"מ כי נבדקת פעמיים בשבע שנים, שלא כתפילין. והוסיף שבדין היה שלא יהיו הכתובים בכלל אלא שהתלמוד מעיד שכן ואף הוסיפו לגדר ולסייג שלא לכתוב ארבע תיבות אלא בשרטוט אף שלא במקומן וכמובא בגיטין ז' שרטוט וכתב ליה...והכל מהטעם שכל הקריאות שבקודש יהיו מסודרות.

ב.פשט חדש ל"אמיתה של תורה"

ולעניין לחדש בביאור כל המקורות הנ"ל פירוש מחודש בדרך שנקטו רוב הראשונים, המאיר ומבהיר את הביטוי אמיתה של תורה גם לשיטה זו.

יש מקום לפרש ש"אמיתה של תורה" היא פרשת עשרת הדברות, וזאת עפ"י הגמ' בקידושין ל"א שם איתא בענין "אנוכי ה' אלוהיך": "רבא אמר מהכא ראש דברך אמת... מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת". ונראה לומר שפרשה זו ראויה להחשב אמיתה של תורה דוקא משום שהינה כוללת כל תורה כולה, וכהמשך הפסוק: "ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך". ועל דרך הפסוק: "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו"; שרק מתוך הראיה הכוללת של כלל המצוות ניכרת האמת. ועיין נחמיה ט' י"ג: "ועל הר סיני... ותתן להם משפטים ישרים ותורות אמת חוקים ומצוות טובים".

עובדת היות עשרת הדיברות שורש המצוות כולן, הינה פשוטה בדברי הראשונים כרמב"ן וכרס"ג ועוד, והם אף הראו כיצד התרי"ג מצוות נובעות מתוכן, ולמעשה יסוד זה מופיע מפורשות כבר במדרשי חז"ל, ומתוך הדברים נראה שיש לקושרם לשרטוט הנזכר בענין אמיתה של תורה כהנחה ידועה וברורה המשמשת מקור לנלמד ממנה.

מובא במדרש רבה לפ' נשא פרשה י"ג: "כף אחת" כנגד הדברות... "עשרה זהב" אלו עשרת הדברות... "זהב"... נחמדים מזהב וגו', "מלאה קטורת" שתרי"ג מצוות בלולות בהן. ובהמשך שם ביתר ביאור לענינו: ד"א מלאה קטורת שבין כל דבור ודבור שהיו כתובים בלוחות פרשיותיה ודקדוקיה של תורה היו כתובים, ואתיא כ... "ידיו גלילי זהב" אלו שני לוחות הברית... מה הגלים הללו בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים כך בין כל דבור ודבור פרשיותיה של תורה היו כתובים ודקדוקיה.

וכן מובאת דרשה זו בירושלמי סוטה ח' ג': חנניא... בין כל דבור ודבור דקדוקיה ואותיותיה "ממולאים בתרשיש" כימא רבה... מה הים הזה בין גל גדול...

כעת יש רק לצרף את המובא בויקרא רבה פרשה י"ט והדברים יאירו מאליהם: "ראשו כתם פז וגו'" "ראשו" זו תורה דכתיב "ה' קנני ראשית דרכו"... "כתם פז" אלו דברי תורה שנא' "הנחמדים מזהב ומפז רב"... "קווצותיו תלתלים" זה הסירגול, "שחורות כעורב" אלו קוצי האותיות...

הן אמת שהתורה כולה היא ראשית וקודמת לעולם וכולה מחמדים, ואכן כולה זקוקה לשרטוט שמוכח במדרש שאינו רק ה"ת לכתובה ישרה אלא בעל ערך עצמי כשם שגם קוצי האותיות הינן בעל ערך עצמי ונדרשו בהן תילי תילים של הלכות על כל קוץ, אלא שעל פי דרכנו הראשית של הראשית היא כוללת כל התורה ומשום כך היא אמת, והיותה כוללת כל התורה נובע מכח מה שמופיע בין השיטין, אותם גלים קטנים שנזכרים בלוחות שנראה שביריעת הס"ת מחליפם השרטוט, וממילא בו מקופלות התרי"ג מצוות הבלולות בעשרת הדברות.

ובטעם הדבר נראה שהשרטוט שבו נתלים השורות מסמל את הישרות שעליה נסמך אותו פסוק שנתלה בו, ומסתבר שה"ה לאותם מצוות מהתרי"ג שנובעים ממצוה מסוימת שגם הם מודרכים מאותה הישרות הכלולה בה, וזו הסיבה שאפשר ליצגם דרכה, ועל כן השרטוט בו "כתוב ישר דברי אמת", הוא המתאים והראוי לגנוז בתוכו את תרי"ג המצוות שכלולים בעשה"ד.

יש עדיין להוסיף את סיום דברי הירושלמי שמגילה צריכה שרטוט ונתנה להדרש כאמיתה של תורה. ונראה לומר שקמ"ל שהמגילה לא רק שנאמרה ברוח הקודש וממילא שייך לדייק במילותיה אלא שווה לפסוקי עשרת הדברות שראויים להדרש יותר משאר התורה בהיותם כוללים יותר וכמו שאכן מובא

במדרש שה"ר א' עה"פ "הביאני המלך חדריו": "ויגד לכם...אלו עשרת הדברות עשרה למקרא עשרה לתלמוד, וכי מנין...חדרי מרכבה אלא הה"ד הביאני המלך חדריו.

ג.המגילה ועשרת הדברות.

אם כנים אנו וכווננו לאמיתתה של תורה בהסבר מעלת המלמד, מעתה יש לדון גם באיכותה של המגילה הנלמדת משרטוט אמיתתה של תורה, ושהשוואתם לא מרבה רק את עצם חיוב שרטוט המגילה אלא בנוסף לכך התחדש ששרטוט המגילה הוא כאמיתתה של תורה, וממילא יתבאר עפ"י דרכנו שכשם ששרטוט עשרת הדברות חובק זרועות עולם ה"ה גם לשרטוט המגילה, אלא שבטרם נעמוד על משמעות הדברים עדיין צריכים אנו למודעי מה יתרונה של המגילה על שאר הכתובים, ובמה זוכה למעמד הנכבד המשווה אותה לעשרת הדברות שנתנו במעמד הר סיני!:

ונראה לומר עפ"י הגמ' בשבת פ"ח ע"א שם איתא...אמר רבא אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשוורוש דכתיב "קיומו וקבלו היהודים" קיומו מה שקבלו כבר. ואי"כ אותה מעלה של קבלת תורה מסיני חוזרת וביתר תוקף בקבלה מרצון, אלא שבסיני ה"אנוכי" הוא מכוח יצי"מ והוא נגלה ואילו במגילה מופיע ה"אנוכי" בנסתר: "ואנוכי-הסתר אסתיר", שהוא המקור לאסתר מן התורה, ומה לנו נסתר מהשרטוט המסורגל בקנה?

ונראה שאף ניתנה להדרש כאמיתתה של תורה שסודותיה עמוקים ונשגבים כנ"ל, אלא שבניגוד לקבלת התורה בסיני בה מתחזקים שמים וארץ שהיו תלויים ועומדים מכוח התנאי של "יום השישי" כנדרש בגמ' שם וכן זוכים לגילוי הבראשית כנדרש בשיר השירים רבה א':...מפני מה גילה הקב"ה לישראל מה ביום ראשון ומה ביום שני עד יום שישי? בזכות שאמרו...נעשה ונשמע מיד גילה להם; בקיומו וקבלו שבו הדור קבלוה זוכים עם קבלת התורה גם לגילוי סודות קץ הימים אלא שכשם שהאנוכי נסתר גם עצם הקץ נסתר, והוא מקופל בשרטוט.

מעתה יאיר אור חדש על דברי הרמב"ם סוף ה'ל' מגילה: כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין להבטל בימות המשיח חוץ ממגילת אסתר והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה... "וזכרם לא יסוף מזרעם". שדבריו אלו מקורם בירושלמי מגילה א' ה' שם איתא: ר' יוחנן אמר הנביאים והכתובים עתידין ליבטל וחמשת ספרי תורה אינן עתידין ליבטל מה טעמא "קול גדול ולא יסף", רשב"ל אמר אף מגילת אסתר והלכות אינן עתידין ליבטל נאמר כאן "קול גדול ולא יסף" ונאמר להלן "וזכרם לא יסוף מזרעם"...ועיין בקרבן העדה שפרש: ולא יסף-ומתרגמי "ולא פסקו ובעשרת הדברות כל התורה כלולה בהן ולדיוקא אתא דדוקא ד"ת אינן בטלים אבל דברי נביאים בטלים. ובטעם הדבר דהתחדש גם במגילה דזכרם לא יסוף נראה דהוא מטעם דאין שמו של הקב"ה שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו (כמובא ברש"י סוף בשלח) וממילא דגם ספרו דהיינו ה"אנוכי"-אנא נפשי כתבית יהבית (שבת ק"ה) אינו שלם, ולכן נצטוו כתוב זאת זכרון בספר שמוזה מצאו חכמים מקור לכתוב את המגילה, והאנוכי בעשה"ד בנגלה ובמגילה בנסתר, אלא שגם במגילה אין השם שלם עדיין, דלא הוכרת זרע עמלק כולו ומדדיקינן בגמ' שם (מג"ז ע"א) שלישים ולא רבעים מוכח דלא יכתב ספר נוסף ובהכרח דאינו מופיע אלא בשרטוט המגילה שם טמון סוד אחרית הימים ובהכרח דגם היא לא תבטל כתורה. ואי"כ תתפרש מעתה בקשתה של אסתר כתבוננו לדורות לא רק להשוותה לשאר הכתובים אלא כתיבה משורטטת כאמיתתה של תורה דאינה פוסקת גם לימות המשיח,

וזאת בנוסף על בקשתה קבועי לדורות שכתב רש"י ליו"ט ולקרייה, ונאותו חכמים גם לבקשה זו. ובזה יובנו היטב דברי הגמ' י"ד ע"א: ארבעים ושמונה נביאים... ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה, דשניא המגילה דלא תבטל. ועיין במראה הפנים בירושלמי הנ"ל מה שהביא מהאלשיך. (ועיי אבני שוהם). וְבזה יובן היטב למה הוצרכה הגמ' להדגיש שר' יוחנן אינו יכול להיות בין הדורשים דרשה זאת של 'כתבוני לדורות', שהרי בירושלמי הנ"ל סבר ר' יוחנן דרק חמשת חמשי תורה אינן עתידין להבטל ורק רשב"ל הוסיף דה"ה למגילה, ורב ורב חנינה ור' יונתן שדרשו שם בירושלמי שהמגילה הזאת נאמרה למשה מסיני היינו בציווי כתוב זאת זכרון בספר והוא המאפשר לחכמים לכותבה לדורות כתורה עצמה כמו שדרשו חכמים אלו בבבלי. ואף ריב"ל דהוזכר עמהם בירושלמי סבר כן כדלהלן] ובזה תובן הגמ' מכות כ"ג ע"ב: אמר ר' יהושע בן לוי שלושה דברים עשו בי"ד של מטה והסכימו בי"ד של מעלה על ידם, אלו הן מקרא מגילה... דאין הכוונה לחידוש מצוה גרידא כחנוכה למשל (עיין רש"י מגילה י"ד ע"א ד"ה חוץ) אלא לקביעתה לדורות כתורה (ובזה אפשר ליישב מה שנשאר באבני שוהם בצ"ע למה לא נקט ימי הפורים דיכלול גם שאר מצוות היום, שכן אף אם נאמר דגם מצוות היום לא יבטלו, וכמשי"כ הרמב"ם, הכל נובע מהחידוש שבכתבוני לדורות הנובע מכתוב זאת זכרון בספר שלכן זכרם לא יסוף). והמטה אוזנו לא יוכל שלא להזכר בדברי הגמ' בשבת פ"ז ע"א: "ג' דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה על ידו... שבר את הלוחות... התורה כולה כאן...".

ונראה דיש קשר הדוק בין הדברים כדלהלן:

איתא במדרש ב"ר פרשה כ"ד על הפסוק "זה ספר תולדות אדם": בשעה שברא הקב"ה את אדה"ר מלא כל העולם כולו בראו... ומצפון לדרום מניין שנאמר "ולמקצה השמים ועד קצה השמים..." - דהוא הפסוק בדברים ד' המתייחס למתן תורה, "השמע עם...".

עוד איתא שם: "ראוי היה אדה"ר שתנתן תורה על ידו... חזר הקב"ה ואמר לו ומה עכשיו שש מצוות נתתי לו ולא היה יכול לעמוד בהם והיאך אני נותן לו תרי"ג מצוות... לא לאדם אני נותן כי אם לבניו שנאמר זה ספר תולדות אדם...".

ונראה לומר בהקדמת הגמ' בחולין קל"ט ע"ב: "המן מן התורה מנין 'המן העץ'... דאמנם היה ראוי אדה"ר לקבל את התורה כולה בשלימות ורק בעקבות הכוח העמלקי שהחטיאו באכילה מן העץ, הפסיד מעלתו ונדחתה נתינת התורה עד שאמרו 'נעשה ונשמע' ופסקה זוהמתן וחזרו למעלת אדה"ר לפני החטא והיו ראויים לקבל את התורה בשלימות לולא חטאו בעגל וניטלו מהם הכתרים, ואמנם מכוח תפילת משה נתכפר להם אך לא שבו למעלתם, ורק במפלת המן והחלשת כוח עמלק זככו עצמם ו'קימו וקבלו' שהיא מדרגה מעין הנעשה ונשמע, וזכו דהדור קבלוה. אלא שכיון שעדיין לא כילו זרע עמלק כולו לא חזרו למדרגת אדה"ר ועדיין לא יכולים לקבל את התורה בשלימות, אלא שכני"ל כיון שאין עוד "ספר", בהכרח שנכלל בספר ובהסתר, ואסתר מן התורה מנין 'ואנוכי הסתר אסתיר', כל המגילה הסתר, והמשך המגילה לעת"ל בהסתר בתוך הסתר בשרטוטה. (ואולי ניתן למצוא רמז גם במה שנדרש בגמ' שם: 'מרדכי מן התורה מנין שנאמר 'מר דרור' ומתרגמינן 'מירא דכיא', דהיינו שמרדכי נרמז במור שבשמן המשחה וכן בקטרת, והקטרת היא הרומזת לתרי"ג מצוות הבלולים בעשה"ד כנ"ל, ועיין תנחומא תצוה שלא ירדה שכינה עד שהקטירו את הקטרת, והמשכן הלא מכפר על חטא העגל שבעטיו הפסידו את קבלת הלוחות הראשונות).

השתא יובן היטב מדרש נוסף המובא על הפסוק "זה ספר": "ר' תנחומא... כל האומנויות אדה"ר למדם... רבנן אמרין אפילו סרגולו של ספר אדה"ר למדו, שנאמר 'זה ספר' הוא וסירגולו...". ויש להבין

לשם מה נזקק ללימוד האומנויות, ומה מעלת אומנות הסרגול (עיינו מועדי הראי"ה)! מעתה נוכל לומר דמשחטא אדה"ר וממילא הפסיד מעלתו ויכולתו לקבל את התורה, ונענש 'בזיעת אפיך תאכל לחם', נזקק ללימוד האומנויות, ורק כשיזדככו בניו יקבלו הם- תולדותיו- את ה"ספר", אלא שכיון שגם המה כאדם עברו ברית, אינם מקבלים את הספר בשלימות, מהדורה קמא במתן תורה ומהדורה בתרא במגילה ושניהם עם שרטוט שבו מסתתרת השלמת הספר שיתגלה לעת"ל עת יתוקן החטא הקדמוני ויבטל כליל כוח עמלק, אז יושלם שמו של הקב"ה.

ולא בכדי קבע בן עזאי שם בהמשך: "זיה ספר תולדות אדם"- זה כלל גדול בתורה", שכן פה מסתתר מהלך הדורות כולם המתקדמים אל התורה בשלימותה לעת"ל.

ונראה שלו זכו לקבלת התורה כראוי אכן לא היו זקוקים לשרטוט, דהיו הדברים נתקעים בליבם והיו למדים ואינם שוכחים, וכן לעת"ל יכתבו הדברים על לוח ליבם (עייין פחד יצחק מאמר ז'). ומסתבר גם שנאמרה התורה למשה בשלימותה, כביכול אין עתידים לחטוא, וכמו שדרשו בירושלמי הנ"ל שאף המגילה נאמרה למשה מסיני, והיינו אף מה שנכלל בשרטוט. וכן בלוחות הראשונים היו התרי"ג בעשה"ד עצמן, שהן תרי"ג אותיות כמובא במדרש פרשת נשא הנ"ל, ולא היה צורך בשום תוספת ביאור, דהדברים היו מאירים מאליהם ורק משנשברו צריך לתוספת השרטוט ואור תושבע"פ שגנוז בתורה.

מעתה עפ"י דרכנו ברור דנקטה הגמ' 'אמיתה של תורה' בדוקא דהיינו עשרת הדברות הכוללים בתוכם את התורה כולה וזאת מכוח השרטוט, ושנאמר בהם 'ולא יסף' דאינם בטלים, ומתן למדנו למגילה שצריכה שרטוט כמותן שמכוחו אף היא אמת וקיימת לעולם, משא"כ שאר הכתובים שאף הן משורטטים אך אין בהם אלא חידושם, שלא הותירו על מה שכתוב בתורה, וממילא א"א היה ללמוד שמגילה צריכה שרטוט מדנקראת ספר לענין גידים ונכתבת כספר בדיו.

ד. שרטוט דר' יצחק- דין נפרד ושונה

בבאור טעמו של דין שרטוט נקטנו דאינו ה'ית לכתובה ישרה אלא שיש בו חשיבות עצמית של השלמת הפסוקים שנשענים עליו בחלק הנסתר שלהם, ואולי אפשר לומר שמסתתרת בהם הישרות הפנימית של כל פסוק, שבהתאם לה יוסבר כל פסוק ויסתעף ממנו כל התלוי בו. מסתבר לפי"ז שגם בכל הכתובים נזקקים אנו לשירטוט שבו יסתתרו שורשו וענפיו של כל פסוק, גם אם אכן אין בהם יתור על מה שכתוב בתורה שמשום כך יבטלו לעת"ל עת תמלא הארץ דעה ויהא די בתורה שממנה יוכל כל אחד להבין את שנתלה בה ונובע ממנה.

אלא שמסתבר שאותה מעלה שבשרטוט לא קיימת אלא בפסוק המופיע בפרשה שנכתבת במקומה וכדינה על קלף ובדיו ובהשלמת קוצי אותיותיה, משא"כ בכותב פסוק בודד גם כשכותבו לדרשה, וממילא די ש להבין את שחידש ר' יצחק בסוגיא דגיטין ו' ע"ב: "שתיים כותבין, שלוש אין כותבין", או כדנשנה במתניתא "שלוש כותבין ארבע אין כותבין", ונראה שפה אכן יש להסביר, כדנקט המאירי בטעם שרטוט התורה, שלא יתערבו ויתבלבלו הקריאות שטעם זה שייך גם בכותב פסוק שלא במקומו, וכמו"כ מסתבר שאין לחוש לו אלא בכותב שלוש או ארבע תיבות, ועוד אפשר לומר דסגי במשרטט שורה עליונה בלבד שעל פיה ידריך את כל האחרות, משא"כ בכותב פרשה במקומה וכסדרה, שם מסתבר שכל תיבה ותיבה

חיבת להיות משורטטת, וכן כל יריעה שאינה מסורגלת פסולה, דבר שלא שייך בדברי ר' יצחק שמסתבר דאינו אלא דין שכך ראוי לכתחילה דהרי קאי גם על כותב שלא ביריעה.
(גם ספיקו של תוס' בסוטה י"ז אם מועיל שרטוט אחר הכתיבה לא שייך אלא על שרטוט שיש בו ערך עצמי ולא אם ננקוט שכל תפקידו הינו כמסייע לכתובה ישרה).

ה. מהפך בסוגיית שרטוט- גיטין ו' ע"ב

מעתה יש לבאר בסוגיא דגיטין ו' ע"ב פשט חדש, וזאת אחר הקדמת המדרש בויקרא רבה פרשה י"ט הנ"ל: "...קווצותיו תלתלים זה הסרגול,..." ר' יהושע אומר במי הן מתקיימות במי שמשחיר ומעריב בהן. ומתבאר שאותה סגולה שבסרגול שמורה לאותם שמקדישים עתותיהם ועושים ימים כלילות ביגיעתם לגלות את הטמון בין השיטין המאיר את הפסוקים באור הגנוז בהם.
והנה מבואר בסוגיה שעל קביעתו של ר' אביתר- גיטין הבאים משם לכאן (מבבל לא"י) אין צריך לומר בפ"נ ובפ"ג, שמבואר בגמ' שכיון דאיכא רבים דסלקי ונחתי משכח שכיחי- ערער ר' יוסף בתמיהתו מאן לימא לן דר' אביתר בר סמכא הוא, תמיהה שיש לתמוה עליה מה פשרה, ועוד הקשה, ששלח: בני אדם העולים משם לכאן הן קיימו בעצמן "ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו", וכתב ליה בלא שרטוט, ולא קיים את דינו של ר' יצחק. וקשה, האמנם רצה רב יוסף להכריעו לכף חובה בשל אי קיום דין זה?

נראה שהסתפקו מה היחס הנכון לעולים משם לכאן שבעקבות זה ילדיהם אכן משתעבדים לצורך מזונותיהם, ולשאלה זו צריך בר סמכא שיכריע ושבוזה תלוי אם אכן תהיה תנועה ערה וקבועה שראוי להפטר מכוחה מאמירת בפ"נ. ולזה צריך בקי בטעמי המקראות, ועל כן יש לברר האמנם בר סמכא הוא ויודע לדרוש נכונה ושדבריו יתקבלו, ומדלא שרטט מוכח דאינו שייך ברז זה שבשרטוט.

ועל זה השיבו אב"י, שאמנם לגבי דבר התלוי בסברה לו זוכים מכוח השחרה והערבה עד שמישר סברתו, שבחירונו לא יחשב שום תלמיד לבר סמכא, בודאי צודק הוא, אך יכולנו להפלייל את ר' אביתר בקשר לשרטוט יריעות ספר תורה ושאר הכתובים שנכתבים כסדרם וכדינם, משא"כ בשרטוט שבדינו של ר' יצחק שהנו דין נוסף השונה במהותו ואינו מיועד לישר את הסברא אלא לישר את הכתיבה והקריאה והוא גמרא דלא שמייע ליה ואין חסרונו פוסלו מלהחשב בר סמכא.

ועוד הוסיף שר' אביתר בודאי בקי בסוד השרטוט המתגלה לשוקדים על תלמודם שהרי אסכים מריה על ידיה וכמש"כ רש"י לגלות לו סוד דברים הסתומים, והוא אכן בר סמכא לגלות הסתום. ונראה שדרשתו בדבר העולים משם לכאן אינה לגנותם שמזלזלים מכוח תלמודם בנושאים שברומו של עולם, אלא אדרבא להיפך, יש פה שבח גדול לזכותם, וכמש"כ במאירי ובחתי"ס, שהדרך לזכות לתורה כרוכה בהתאכזרות כביכול על בני ביתו. והנה כשצרף את המשך המדרש הנ"ל יאירו הדברים מאליהם, דאיתא שם: "א"ר שמואל בר אמי ד"ת צריכים השחרה והערבה בפרנסה מנין 'מי יכין לעורב צידו', כך אם אין אדם נעשה אכזרי על גופו ועל בניו ועל ביתו כעורב הזה אינו זוכה לד"ת. הרי שאין לדאוג בדאגת פרנסת בני ביתו כשמתגיע במס"ע להתעלות בתורה והדואג לכלכלת בני העורב יזון גם את בניו. ור' אביתר האמון על סוד השרטוט שלחשיפת אורו זוכים ע"י יגיעה ומס"ע מכתיר את העולים מכאן לשם בכתר

המעולים שבחבורת המתאכזרים על בניהם כביכול. וממילא שלאותם שהוכשרו לכך ראוי לנהוג כן ותרבה התנועה.

ואולי יש למצוא רמז לכך במאי דדרש זנות מענין מזונות כדכתב בתוס', די"ל דקמ"ל שהמשתעבד לחיפוש המזונות סר מדבקותו בה'.

ונראה דהא דאשכחיה ר' אביתר לאלהיו והודיעו שהקב"ה עוסק בפרשה דפלגש ומפרש בה כדבריו, אף זאת ממעלת מגלי רז השרטוט, דבמדרש הנ"ל, ענין העיסוק בסירגול מתוך השלכת עול הפרנסה, נסמך על אליהו כדרש שם ר' שמואל בר אמי (שהוא גם בעל המימרא הנ"ל שמובאת שם בהמשך): ד"ת צריכים השחרה והערבה שנאמר "מי יכין לעורב צידו", למוד מאליהו ע"י שהשחיר והעריב בתורה ולא כבר זימנתי לו עורבים...

ויש להוסיף מהא דתנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום... שנאמר הליכות עולם לו... דהיא כדרש רשב"ל בירושלמי דמגילה א' ה' הנ"ל: אף מגילת אסתר והלכות אינן עתידין ליבטל... הלכות "הליכות עולם לו", (עיין שפי"א לפרשת בא תרס"א על הפסוק "והיה... תורת ה' בפיך", ויובא לקמן), דהזוכה לדרוש נסתרות הפסוקים בעוה"ז כשעודם בהסתר, מובטח לו שהוא בן עוה"ב ויזכה לעסוק בהן גם אז, דלא יתבטלו אלא אדרבא יהיו בנגלה.

וכן נראה דהא דאסכים מריה על ידיה תלוי בהא דהסכים הקב"ה על ידו שנזכר בשבירת הלוחות ע"י משה שמאז שנשברו הלוחות הראשונים נגזר אור רזי התורה בתושבע"פ שרק העמל בה במס"ע זוכה לגילוי אליהו והארת פנים מהסכמת הקב"ה.

מעתה אין לערער אחר ר' אביתר שבודאי בר סמכא הוא, וכל מן דין סמוכו לנא, ולהוראותיו יש להשמע, ובודאי ירבו התלמידים ההולכים באורו ויעלו ארצה, ויתעלו בלימודם. ונראה שדוקא מתוך הכרתו מעלת השרטוט לא חש ולא שמע להא דר' יצחק, שכן שרטוט פסוק בודד לצורך ישור הכתיבה לא ידמה ולא נוגע לשרטוט התורה שבו טמון יושר דברי אמת. ומסתמא לכשיגמור יסבור.

ועפ"י הנ"ל נראה לחדש פן חדש בבאור הדרשה הנ"ל בב"ר פ' כ"ד עה"פ "זה ספר תולדות אדם": "כל האומנויות אדה"ר למדם... אפילו סרגולו של ספר...", דקאי על אומנותו של ר' נהוראי המניח כל אומנות שבעולם ואינו מלמד בנו אלא תורה, דקמ"ל דאף משנענש אדה"ר וזרעו "בזיעת אפיך תאכל לחם" ונזקק לטרוח אחר מזונו עדיין אשרי מי שעמלו בתורה העוסק בסרגולו של ספר בהשחרה והערבה שאף הוא יקבל קצבת מזונו. (ואינו סתירה לביאורנו הנ"ל, דאדרבא תרוויהו קיימין דהלכות ומגילה שהינן בסוד הסרגול אינם בטלים, וכן רק מתוך שחטא אדה"ר ואינו ראוי לקבל את התורה אלא זרעו, שגם הם כשתפסו אומנותו והפסידו מדרגת הנעשה ונשמע בה זכו שפסקה זוהמתן, נדחו מלקבל את הלוחות הראשונות ונזקקו ללוחות השניות שצריכות השלמה ויגיעה. אי לכך הקב"ה מראה לאדה"ר אומנויות בניו שמצד אחד "חרשים המה מאדם" וילמדו מלאכת יצירת הפסל כדרשינן שם במדרש וגם הם כמוהו ידחו מלזכות בתורה במדרגתה הראויה, אך מצד שני בצד המכה רטייתה- שבסוד הסרגול תהיה ישועה לפרט ולכלל).

ולפי"ז זכינו לטעם נוסף לקביעתו של בן עזאי זה ספר... זה כלל גדול בתורה, דמי לנו כבן עזאי המקיים בעצמו "ויתנו הילד בזונה..." עיין ברש"י שפירש דבטלין מפו"ר, ויגע בתורה בהשחרה והערבה לגלות רזי שרטוטה, דהוא נאה דורש ונאה מקיים, ובודאי דלדידיה זהו כלל גדול בתורה.

ו. תפילין לא בעי שרטוט

לאור הנ"ל נראה לחדש טעם חדש בהלכה למשה מסיני דתפילין לא בעי שרטוט, דהנה אף שמעלת השרטוט גדולה וחשובה תפילין לא בעי שרטוט אך לא משום חסרון מעלתם אלא אדרבא להיפך דבתפילין גם כשהפרשיות לא משורטטות השרטוט קיים ונחרת בגופו של המניח, ותמורת תרי"ג המצוות הנכללים בעשרת הדברות בשרטוטם, הנחת התפילין פועלת ומאירה את רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו של המניחם.

ע"י שפ"א פרשת בא עה"פ "והיה...לאות...למען תהיה תורת ה' בפיך..." , שהביא (תרנ"ו): איתא הוקשה כל התורה לתפילין, והמניח תפילין כעוסק בתורה, כמו שיש תורה בדיבור כן במעשה, ...בכל מעשה מצוה מתעורר בזה אותו הפסוק...וניתן להם ספר התפילין ובהנחת התפילין נגמר זה הספר...כמו שהתפילין צריכים קלף ודיו ובתים כן צריכים ליד וראש של ישראל, ורמזו חז"ל בלשונם תפילין צריכים גוף נקי, שהתפילין עצמם נגמרים בזה הגוף הנקי..."

(ובתרנ"ז) "נטע וחקק הקב"ה אותיות התורה בנפשות בני"י, אך שצריכין להוציא אלה האותיות מכוח אל הפועל ולזה מסייע מצות תפילין...שיעשו הדברים רשימה ואות בנפש האדם..."

(ובתרנ"ט) "דכ' ואשים דברי בפיך לשון הוה כמ"ש ולא יסף ולא פסק...בכל יום הקב"ה מחדש הלכה בישיבה של מעלה ק' אותיות התורה החקוקים בכל נפש ישראל מתחדשין בכל יום, וז"ש כל השונה הלכות בכל יום...עמי בשותפות...ושמרת זה משנה ע"י היגיעה בתורה".

והנה את כל מעלות השרטוט בו גנוזים סתרי כוונות כל פסוק שרק העמל במס"נ זוכה לכוון להם והקב"ה מסייעו לגלות את שמתחדש בו בבי"ד של מעלה, זוכה המניח תפילין לרשום בגופו ולהאיר באור נשמתו, ומשלים את ספר התפילין.

השתא אכן ראוי לומר דתפילין לא בלבד דלא בעי שרטוט אלא אדרבא נאמר בזה הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט.

אלא שעדיין ניתן לומר דיש לשרטט שיטה ראשונה ע"מ ליישר הכתיבה דלא גרע משאר סתם פסוקים, אך גם מזה יש מקום לפוטרים מהטעם שהזכיר הרמב"ם שהן מחופים, אך אין בטעם היות הקלף נסתר אלא כדי לפוטרו ממראה הפסוקים והכתב הנגלה ולא מהחלק הנסתר שמקופל בשרטוט, שנפטר מהל"מ.

והא להתחדש בהלכה למשה מסיני דמזוזה בעי שרטוט, דיינו שנאמר כראשונים דאתי לגלויי אתפילין דא"צ, ולא מיעט תפילין דא"כ הו"א דכ"ש למזוזה דקילא (רשב"א) (ושמא קמ"ל שאף שבעובד ה' במס"נ גם כותלי ביתו מעידים עליו ומקיים וכתבתם על מזוזות ביתך כדכתב בשפ"א תרנ"ז הנ"ל, אין בכך די לפוטרה משרטוט בגופה).

ז. הימים נזכרים ונעשים - בקריאה וסעודה

לכשנשוב ונעיין בירושלמי שבראש דברינו נוכל להשלים את התמונה.

דדריש שם בירושלמי דמקדימין לקרות לימים שקבעו חכמים ואין מקדימין את הסעודה וא"א לומר שנקדים את הסעודה - "והימים האלו נזכרים ונעשים" נזכרים בקריאה ונעשים בסעודה, זאת אומרת שמגילת אסתר ניתנה להידרש, נאמר כאן "דברי שלום ואמת" ונאמר להלן "אמת קנה ואל תמכור", הרי היא כאמיתה של תורה, מה זו צריכה שרטוט אף זו צריכה שרטוט, מה זו ניתנה להידרש אף זו ניתנה להידרש.

והנה הא דניתנה להידרש לא נזכר קודם אף כשנוקקו לכמה דרשות, וזה אומר דורשני. ואף לאחר שקבע דזאת אומרת דניתנה להידרש, נזקק להוכיח שאמנם כך הוא מ'דברי שלום ואמת', כאמיתה של תורה, והבליע בדרשתו גם דבעי שרטוט, הלא דבר הוא!?

ונראה לאור הנ"ל דהדברים קשורים וכרוכים זה בזה. דמהפסוק "נזכרים" דרשינן בבבלי דהקורא את המגילה על פה לא יצא דאתיא זכירה זכירה מ"כתוב זאת זיכרון בספר" ובארנו דמפסוק זה למדו דיש לכתוב מגילה בשרטוט, וכן לירושלמי דדריש כן מ"ככתבם" דהוא הפסוק הקודם יש לומר כן. דראשית הפסוק הוא ה"קיומו וקבלו", ואף הפסוק דנזכרים ונעשים מסתיים ב"לא יסוף" שממנו דרשו שהמגילה אינה בטלה לעת"ל כתורה, כדילפינן מ"ולא יסף" שבעשרת הדברות, והן הן הדברים, שמאז שירת הלוחות הראשונות הוטבע השרטוט בלוחות ובו גוגולים סתרי תורה ואין שמו של ה' מתגלה בשלימות עד השלמת מחיית עמלק ותיקון החטא הקדמוני, שבפורים זכו לכך אך לא בשלימות שתהיה רק לעת"ל, אלא שבנסתר מופיע כבר כעת בשרטוט המגילה.

ועיין מהר"ל דלא נקט יזכרו ויעשו אלא "נזכרים ונעשים" דאף הקב"ה עושה כן ואנו פועלים עמו. ולפי"ז נראה דהא דאין קוראין ע"פ הוא כדי לקרוא במגילה משורטטת דבזה כוללת הקריאה את כל הנסתרות והעתידות הטמונות בה (ובזה יתורץ מה שהקשה בתו"ת למה לא סגי בדרשה דאמר עם הספר לגי' רש"י שם ונשאר בצ"ע). והנה העוסק בתורה במס"נ זוכה ומגלים לו סתרי תורה כפי שמחדשים יום יום בשיבה של מעלה, אך בפורים מבטלין ת"ת בשביל מקרא מגילה, דגם בשיבה של מעלה עוסקים ביום זה בענינא דיומא דהיא המגילה, וכן גם בסעודה לא רק שככל אכילה בקדושה מתקן החטא הקדמוני, אלא שבה "הימים האלה...נעשים", וכאותה בחינה של עשיה שבתפילין שמשלים בגופו את ספר התפילין וחוקק בנפשו את אותיות התורה, שבה הוא בגדר שונה הלכות בכל יום, שמקיים התורה במעשה ומעורר הפסוק בו נאמרה המצוה, כך בסעודת פורים שונה הלכות יום זה ופועל בשותפות עם הקב"ה, אך זה דוקא ביום זה ולא שייך להקדים.

ומדכוללת המגילה שרטוט בו כלולה בנסתר השלמת מחיית עמלק המתבצעת בפועל מידי שנה בשנה, מוכח דניתנה להידרש, שאפ"ל שאינו רק מקור לדיוקי הלכות מפסוקיה אלא שהינה כאמיתה של תורה שברשותיה מתקיים "הביאני המלך חדריו", כדהבאנו לעיל, ובה מקופל סוד קץ הימים. ונראה שאף במגילה שמסר שמואל לדוד שדרשו שם בסמוך שניתנה להידרש מ"עלי השכיל", רמזו לביהמ"ק השני והשלישי שכלולים בה ואף הם תלויים במחיית עמלק.

ואולי יש לרמוז בלשון נתנו להידרש בבחינת "ציון היא דורש אין לה" מכלל דבעי דרישה, שביטול כוח
עמלק ובנין ביהמ"ק דורש את דרישתנו שרק מכוח עשייתנו בת"ת מתוך מס"ג, ובבנין ארצנו, גם הקב"ה
ידרוש לציון ויבנה ביהמ"ק בב"א.